

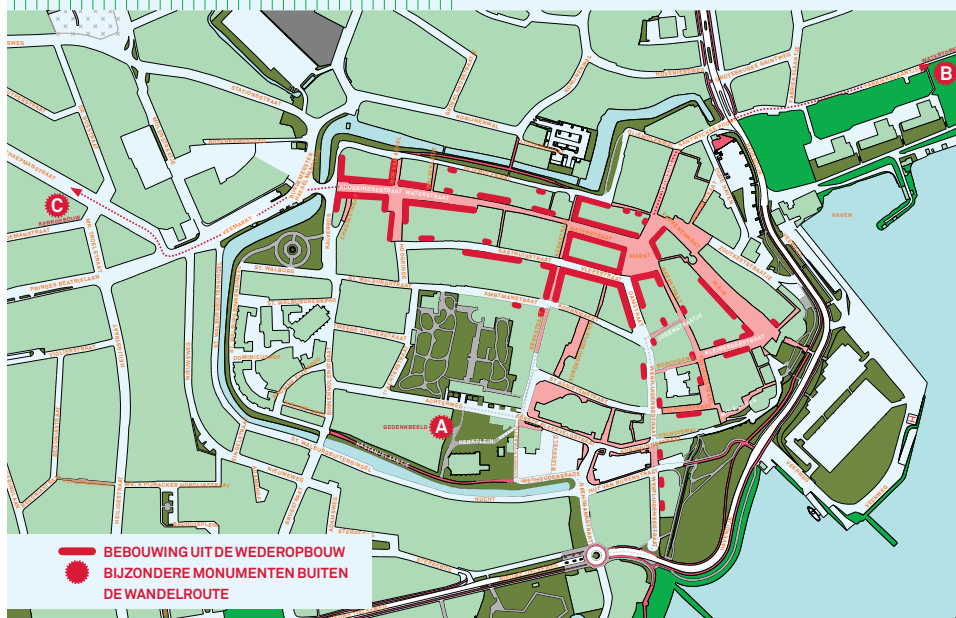
WEDEROPBOUW IN NEDERLAND

ALGEMEEN

Wederopbouwarchitectuur kenmerkt de bouwperiode van 1940 tot circa 1965. De bouw stond na de 2de wereldoorlog onder druk door schaarste van materialen gecombineerd met een gebrek aan woningen. Het gevolg was dat er snel en goedkoop gebouwd moest worden. In de verschillende bouwstijlen van vóór de oorlog werd het land in hoog tempo weer opgebouwd. In de periode net voor de oorlog werd het meest gebouwd in traditionele architectuur (ambachtelijk stenen stapelen met spaarzame verbijzonderingen). Daar tegenover was het experimentele modernisme in opkomst (zakelijke, doelmatige en niets verhullende bouwtechnieken). In de wederopbouwperiode smelten deze twee stijlen, van verschillende bouwprincipes, samen tot een gemengde bouwtrant (shake-hands). Traditionalistische gevelopbouw en detaillering wordt met modernistische vormgeving en materiaalgebruik samengebracht en ambachtelijk metselwerk wordt aangevuld met beton en staal. Vanuit het beperkte aanbod aan materialen, ontstaan unieke oplossingen die de sobere basis van de gebouwen een rijke uitstraling geven. >>>

WEDEROPBOUW- PANDEN

IN DE TIELSE BINNENSTAD

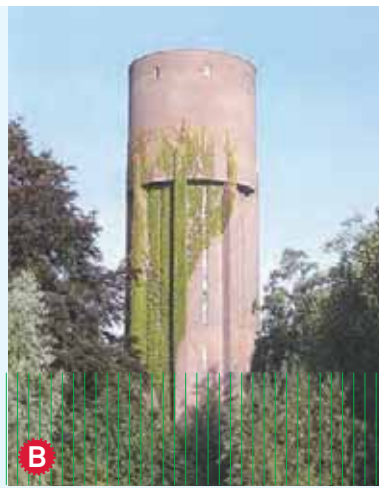

BIJZONDERE MONUMENTEN BUITEN DE WANDELING

A KERKPLEIN | OORLOGS-MONUMENT | ACHTERWEG
"KRIJGER VOOR HIJ DODELIJK GETROFFEN WORDT". LEVENS-GROTE JONGEMAN IN BRONS OP HOGE BAKSTENEN SOKKEL MET HERDENKINGSPLAAT AAN DE VOORZIJD. OORSPRONKE-LIJK WAS DE KRIJGER NAAKT. DIT BRACHT DE GEMOEDEREN ECHTER ZO IN BEWEGING, DAT DE KUNSTENAAR WERD GEVRAAGD EEN LENDENDOEK AAN TE BRENGEN. | 1948

B WATERTOREN | FABRIEKSLAANTJE 67
HET EERST HERSTELDE GEBOUW NA DE OORLOG IN TIEL. DE WATERVOORZIENING WAS NOODZAKELIJK OM HET GEÉVACUEERDE TIEL WEER BEWOONBAAR TE MAKEN. HET STAAT PAND STAAT OP DE FUNDAMENTEN VAN DE WATERTOREN UIT 1890. | 1946

C KERKGEBOUW | DR. SCHAEPMANSTRAAT 23
GEREFORMEERDE KERK IN TRADITIONALISTISCHE WE- DEROPBOUW ARCHITECTUUR. BIJ DE BOUW KON MEN, TEGEN BETALING, ZELF EEN STEEN METSELEN. IN DE MUUR TUSSEN VOORPORTAAL EN KERKZAAL BE- VINDEN ZICH DRIE GLAS IN LOOD RAMEN DIE OORLOG, VREDE EN WEDEROPBOUW TONEN. | 1950

COLOFON | GEMEENTE TIEL
AFDELINGEN STADSONTWIKKELING (PK/MH)
EN BOUWEN MILIEU MONUMENTEN (HvC)

Telefoon 0344 63 71 11
INTERNET www.tiel.nl

NOVEMBER 2013
Aan deze uitgave kunnen geen rechten worden ontleend.

WEDEROPBOUW IN TIEL

In WO II werd een groot deel van Tiel verwoest. In 20 jaar tijd werd de hele binnenstad van Tiel weer opgebouwd. Vooral in de historische binnenstad (binnen de grachten) is het straatbeeld veelvuldig aangevuld met diverse wederopbouwarchitectuur. Het basisplan voor de wederopbouw van Tiel ging uit van de bestaande stedenbouwkundige structuur van de historische stad. De enige wijziging in de structuur is de aanleg van de Damstraat. Hierdoor ontstond een directe verbinding tussen de Markt en de Westluidensepoort. Hoewel de ligging van de straten is behouden, zijn wel enkele straten verbreed en pleinen vergroot. Dit werd gedaan om het centrum beter toegankelijk te maken voor autoverkeer en om meer stedelijke allure te krijgen. Een goed voorbeeld van verbreding van een straat is te zien in de Waterstraat.

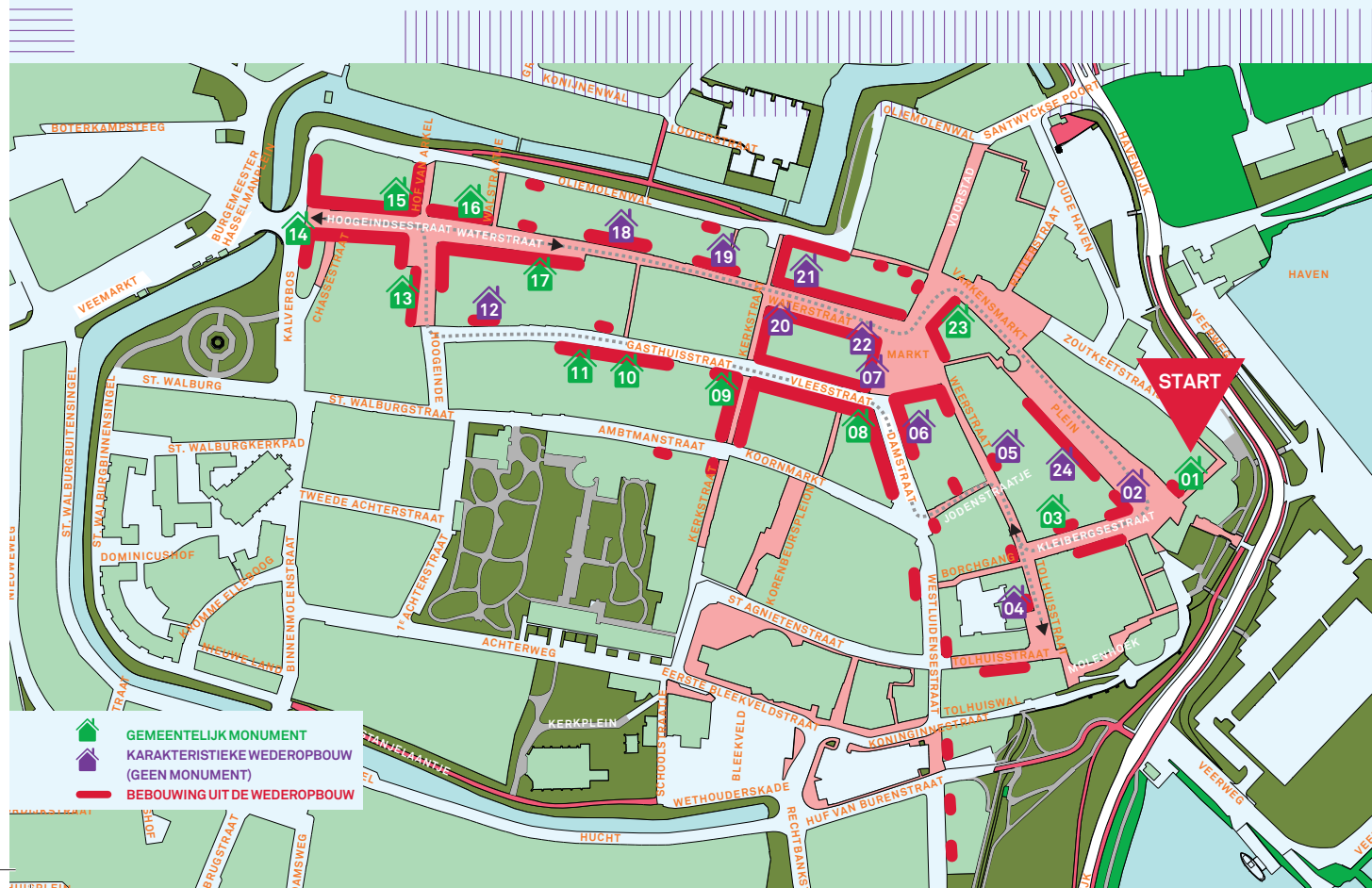
In de beginperiode van de Tielse wederopbouw is vooral traditioneel gebouwd met invloeden van de 'Delftse School' of van het classicisme. Uit deze periode zijn veel kleine panden herkenbaar door eenvoudige baksteenarchitectuur met pannendaken (Delftse school). Gevels werden verbijzonderd met historische elementen als klok-, hals- of lijstgevels met balustrades (classicisme). Ook werden ingangen benadrukt en zijn er accenten in natuursteen of in smeedwerk aangebracht. In de jaren vijftig werd, door het beschikbaar komen van meer materialen als glas, staal en beton, de 'shake-hands' architectuur geïntroduceerd. De reeds gebruikte traditionalistische kenmerken werden gecombineerd met deze moderne materialen. Deze werden vooral voor het verfraaien van gevels gebruikt, zoals stalen kaders om ramen en betonnen dakranden. Rond 1955 werd, vanwege nieuwe industriële productiemethodes, slanke betonconstructies, platte daken en grote ramen in de gevels mogelijk. Hierdoor werd ook een modernistisch, zakelijke bouwstijl zichtbaar in de binnenstad.

Tiel is één van de weinige gemeenten die het belang van de bouwperiode na de oorlog vroeg erkende. De gemeente is een voorloper in Nederland met een gericht monumentenbeleid voor wederopbouwarchitectuur.

WEDEROPBOUW
WANDELING
BINNENSTAD
TIEL

LANGS GEMEENTELIJKE
MONUMENTEN
& KARAKTERISTIEKE
WEDEROPBOUWARCHITECTUUR

01 | Plein 57-59 | Café met bovenwoning
Gevelopbouw en materiaalgebruik van de hoekpanden kenmerkt traditionalistische bouwtrant met een historiserend karakter. Door klok- en tuitgevel lijken de panden ouder. In het linkerdeel is de mengvorm van stijlen zichtbaar door o.a. de kaders om de ramen. | 1953

02 | Kleibergsestraat 31
De westhoek van het Plein wordt bepaald door het sobere gevelbeeld in traditionalistische bouw, waarbij de rechte hoek van het gebouw is afgeplat. Verdere verbijzondering is zichtbaar in afronding van het metselwerk in een visgraat verband onder de betonnen dakrand. | 1949

03 | Kleibergsestraat 7 | Winkelhuis
In voorgevel zijn drie lagen zichtbaar die worden ingekaderd door hoeklijsten van sierbeton. De originele houten pui op de begane grond is zo breed als het pand. De gevel wordt beëindigd met de tekst "ANNO 1949" op een balustrade boven de kroonlijst. | 1949

04 | Tolhuisstraat 10-12 | Dubbel winkelhuis
Bijzonder is dat de tuitgevels van deze panden zijn gekoppeld tot één geheel. | 1947

05 | Weerstraat 29 | Winkel met appartementen
Architectuur oogt modern. Echter door de plaatsing van de balkons achter de gevel is goed te zien dat dit naoorlogse bouw betreft (naoorlogse zakelijkheid). | 1963

Vanaf dit punt is de bebouwing richting Markt en Ambtmanstraat in de oorlog volledig verwoest. De Damstraat vormt een 'nieuwe' verbinding naar de Markt. In de loop van de tijd zijn ook panden uit de wederopbouwtijd weer vervangen door andere bebouwing.

06 | Damstraat 3 | Pakhuis
Een eenvoudige gevel die bijzonder is door betonnen gevelraampjes op de verdieping (naoorlogse zakelijkheid). | 1958

De aaneengesloten bebouwing van de Vleestraat wordt gevormd door naoorlogse gevels. In het begin van deze straat benadrukt de alzijdige oriëntatie van de drie hoekpanden de centrale ligging in het centrum.

07 | Vleestraat 29-31 | 3 Winkels en appartementen
In dit forse hoekpand zijn drie winkels gecombineerd met vijf woningen op de verdiepingen. | 1956

08 | Vleestraat 22 | Apotheek
In de voormalige Chemische Pharmaceutische Fabriek bevonden zich apotheek, laboratorium en bovenwoning. Het ambachtelijke karakter van het gebouw refereert aan een historisch stadhuis, maar het is opgebouwd in een betonconstructie met eigentijds vormgegeven gevelonderdelen. | 1955

09 | Gasthuisstraat 1 | Bankgebouw met bovenwoningen
Het hoekpand van de Nutsspaarbank is een bijzonder gebouw in Tiel. Op de hoeken van het gebouw bevinden zich, in afwijkende vormgeving, entrees met rijke detaillering, links van het kantoor en rechts van de bovenwoning. Herhaling van het ruitenpatroon levert samenhang tussen de verschillende delen van het gebouw. | 1952

De aaneengesloten panden van 23 t/m 29 geven een treffend beeld van de modernisering van woningbouw in de wederopbouwperiode. Het laat de typologische overgang zien

van een historisch stadswoning naar de modernere flatwoning (appartement).

10 | Gasthuisstraat 23-25 | Winkel met bovenwoningen
Dit pand is uniek omdat het de 50.000ste gereedgekomen wederopbouwwooning in Nederland is. De bronzen gedenkplaat is in 1949 onthuld door de minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting. | 1949

Gasthuisstraat 27 | Winkel met bovenwoningen
Hier is de menging van bouwstijlen goed zichtbaar. Een klassieke gevelopbouw (voet, midden, afsluiting) aangevuld met moderne invloeden, zoals de omlijsting van de vensters over twee lagen. | 1956

11 | Gasthuisstraat 29 | Appartementen-complex
Dit woonblok is een voorbeeld van de zakelijke bouw. De horizontale belijning accentueert de woningen, terwijl de verticale opbouw aansluit bij het trappenhuis. | 1961

12 | Gasthuisstraat 82-86 | Twee-onder-één-kapwoning
De bouw van deze karakteristieke twee-onder-één-kap woningen was een initiatief van de gemeente en ook uitgevoerd door de gemeente. De typologie sluit aan op de veranderende wooncultuur van die tijd en heeft daardoor een andere opzet dan de woningen van nummer 29. Nieuw was het gebruik van garages. Hiermee is te zien dat het gebruik van de auto een grotere plek innam. De garages zijn tegenwoordig in gebruik als kantoorunits. | 1962

13 | Hoogeinde 9-13 | Post- en belastingkantoor
Dit gebouw past in de traditie van de Rijksgebouwendienst. In de gemetselde gevels zijn enkele betonnen elementen aangebracht op constructief belangrijke plekken. De omlijsting van de entree van het belastingkantoor en de luifel van het laadperron zijn hier voorbeelden van. De gemetselde segmentboog arcade was de toegang van het postkantoor. De achteruitbouw met een gedeeltelijk glazen dak deed dienst als sorteerruimte. | 1950-1951

Italiaans hoekje. In dit gedeelte van de historische binnenstad zijn bij verschillende panden Italiaanse stijlen (Palazzo) te vinden. Dit is te zien door het gebruik van arcades als galerij, romaanse bogen en specifieke onderdelen in prefab beton.

14 | Hoogeindsestraat 19 | Winkelhuis in hoekpand
Het hoekpand heeft rondom bijna identieke gevels. De bijzonderheden in de gevel komen voort uit de verschillende functies: franse balkons uitkijkend over het Kalverbos en een dubbel laad luik met hijsbalk aan de Chasséstraat. Tussen de ramen van de 1e en 2e verdieping is siermetselwerk aangebracht. De verbijzonderingen op gevel en dakrand, zoals de kegelvormige sierobelisk, zijn van beton. | 1949-1950

15 | Hoogeindsestraat 2-4 | Winkelhuis in hoekpand
De gemengde bouwtrant is zichtbaar via

de drie verschillende lagen van het gebouw. De begane grond is door de overhoekse etalage maximaal open. In het metselwerk van de verdieping zijn boven de ramen blinde segmentbogen aangebracht. De bovenste verdieping vormt de afronding van het pand. De ramen zijn vormgegeven als onderdeel van de dakrand. | 1950

In de naoorlogse opbouw van de stad is met de plaatsing van de nieuwe gebouwen rekening gehouden met toenemend verkeer in de binnenstad. Hiertoe is de Waterstraat gedeeltelijk verbreed. In de straat is echter nog een versmalling aanwezig in het middelste deel. Hier staat nog vooroorlogse bebouwing. Het idee was dat deze panden gesloopt zouden worden, en dat er nieuwe bebouwing in lijn met de wederopbouw panden zou komen. Dit is echter nooit uitgevoerd.

16 | Waterstraat 94 | Warenhuis in hoekpand
Modernistische architectuur met een kenmerkende golvende daklijst en kolommen in graniet. | 1949

17 | Waterstraat 91 | Winkelpand
Traditionalistische architectuur met tuitgevels. Bijzonder is de segmentboogarcade op de betonnen kolommen. | 1947

18 | Waterstraat 56 en 54 | Winkels met bovenwoningen
Deze twee panden, uit nagenoeg dezelfde bouwtijd, laten verschillen in bouwstijlen zien. Eén gebouw (naoorlogse zakelijkheid) heeft een zichtbare betonconstructie ingevuld met puien en stalen ramen. Het naastgelegen pand was de eerste Albert Heijn zelfbedieningszaak in Gelderland. Dit pand (gemengde bouwtrant) heeft een bijzondere decoratieve borstwering en boogramen op de verdiepingen. Vervanging van de winkelpui en ramen op de verdiepingen heeft de uitstraling echter sterk veranderd. | 1953-1955

19 | Waterstraat 42-44 | Winkelpand
Naoorlogse zakelijkheid met geglaazuurde witte baksteen op de verdieping. De vier figuratieve reliëfvoorstellingen van Harry Meek laten een veranderend tijdsbeeld zien. Dit komt tot uitdrukking in de getoonde herenmode en andere tijdsbeelden (o.a. opeenvolgend: postkoets / fiets / auto; gaslantaarn / elektra / antenne). | 1965

20 | Waterstraat 25-27 | Dubbel pand met winkels en bovenwoningen
De oriëntatie van het pand (klassieke stijl) is tweezijdig. Er ligt meer nadruk op de (belangrijkere) Waterstraat dan de Kerkstraat. Dit is te zien door de rijkere vormgeving van de gevel met gemetselde pilaren. | 1949

21 | Waterstraat 20-26 | Winkelpand
Dit grootschalige gebouw betreft een voormalige V&D winkel. De zichtbare betonconstructie is in de voorgevel opgevuld met siermetselwerk. | 1951

22 | Markt 14-12 | Winkels en woningen
Deze panden vormen een tweeluik. Ze zijn samen gebouwd, maar hebben elk een eigen uitstraling. Eén heeft een betonnen portaal met verdiepte stalen etalageramen. Hierbij zijn delen van de pui opgevuld met metselwerk in visgraatverband. Het andere pand heeft een traditioneel opgebouwde gevel met verticale geleiding. | 1950-1951

23 | Markt 3 | Winkelhuis in hoekpand
Dit beeldbepalende gebouw ligt op de hoek van de Markt en de Varkensmarkt. Het gebouw is georiënteerd op beide pleinen en vormt zodoende een schakel tussen beide aangrenzende pleinen. | 1955

24 | Plein 18-24 | Pakhuizen met bovenwoningen
Deze vierling heeft een gemengde bouwtrant met kenmerkende, niet zo vaak toegepaste, ronde zolderramen. Het rechterdeel is nog origineel in materiaal en gevelindeling. Het linkerdeel is 'vernieuwd' waardoor de originele uitstraling verloren is gegaan. | 1950

